

ДОСВІД МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МИРОТВОРЧІЙ МІСІЇ В ІРАКУ У 2003–2005 рр.

У статті досліджується та аналізується історія організації морально-психологічного забезпечення українського військового контингенту у складі Об'єднаних стабілізаційних сил в Іраку у 2003–2005 рр.

Ключові слова: військовий контингент, миротворчість, локальні війни, моральні сили.

В статье исследуется и анализируется история организации морально-психологического обеспечения украинского контингента в составе Объединенных стабилизационных сил в Ираке в 2003–2005 гг.

Ключевые слова: военный контингент, миротворчество, локальные войны, моральные силы.

In the article the features of organization of the morally psychological providing are probed in the Ukrainian military contingent in Iraq in composition Incorporated stabilizing forces in 2003–2005 years.

Key words: military contingent, peacemaking, local wars, moral forces.

Постановка та актуальність проблеми. Проблема дослідження морально-психологічного забезпечення (МПЗ) діяльності військ (сил) у локальних війнах і збройних конфліктах ХХІ ст. вийшла на якісно новий рівень у розвитку теорії та практики ведення протиборства, що потребує більш глибокого наукового усвідомлення та обґрунтування.

За роки незалежності в Україні децю збільшився інтерес до наукового дослідження окремих елементів і напрямів морально-психологічного забезпечення збройного протиборства як надзвичайно складної й багатогранної проблеми. Про це свідчить значна кількість наукових праць, присвячених розгляду цієї проблеми.

Аналіз праць військових науковців, а саме – О. Копаниці [2], В. Ягупова [3], В. Стасюка [4; 5], В. Безбаха [6], В. Гречанинова

Луньков Артур Володимирович, кандидат історичних наук, начальник факультету, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© А.В. Луньков, 2009

[7] та інших, свідчить про неперервні пошуки шляхів удосконалення системи морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) у локальних війнах і збройних конфліктах.

Поряд із цим необхідно відзначити, що незважаючи на досить великий перелік праць як військових, так і цивільних авторів, у них недостатньо висвітлений та узагальнений досвід морально-психологічного забезпечення підрозділів Збройних Сил України у миротворчій місії в Іраку в 2003–2005 рр.

Отже, наукова розробка цього питання, а саме дослідження та узагальнення історичного досвіду морально-психологічного забезпечення підрозділів Збройних Сил України у миротворчій місії в Іраку у 2003–2005 рр. на користь розвитку Збройних Сил України, є актуальною і становить *мету* статті.

Відповідно до ст. 18 Конституції України зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Згідно з чинним законодавством Україна може брати участь у миротворчій діяльності Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій, мандат яких затверджено Радою Безпеки ООН. Виходячи з цього Україна бере активну участь у сфері миротворчої діяльності [1].

Миротворчість – це широкий спектр дій, спрямованих на досягнення згоди між сторонами, що перебувають у конфлікті, за допомогою мирних засобів.

Після військової перемоги США над режимом Саддама Хусейна президент Джордж Буш закликав світову спільноту взяти участь у “встановленні демократії” в Іраку.

5 червня 2003 р. Верховна Рада України ратифікувала указ Президента про участь українських військ у миротворчій місії в Іраку. 7 серпня 2003 р. розпочалося відправлення українських миротворців із Києва і Миколаєва до Іраку і Кувейту. 11 серпня 2003 р. український контингент був

уведений в Ірак. Крім солдатів Україна доставила в Ірак свою військову техніку.

Головна база українського контингенту знаходилась у місті Аль-Кут і називалася “Дельта”. Українська бригада поступила у підпорядкування командуванню багатонаціональної дивізії “Центр-Південь”, що мала у своїй основі польський контингент військ і була дислокована у провінції Васіт у 140 км від Багдада.

Морально-психологічне забезпечення миротворчих місій – це комплекс соціально-політичних, міжнародно-правових, організаційних, військово-соціальних, гуманітарно-освітніх і соціально-психологічних заходів, спрямованих на формування та морально-психологічне злагодження миротворчого контингенту, його всебічну підготовку та участь в операціях (спеціальних діях) з підтримання й відновлення миру під егідою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій.

Кабінет Міністрів України 4 червня 2003 р. ухвалив Постанову N 869 “Про забезпечення діяльності українського миротворчого контингенту, що направляється до Республіки Ірак для участі у міжнародній миротворчій операції”. Відповідно до неї було визначено: порядок виплати грошового забезпечення, порядок виплат компенсаційних сум військовослужбовцям, які стали інвалідами, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули під час виконання обов’язків військової служби у складі Миротворчих Сил ООН; харчування. Перед передислокацією до Іраку в 2003 р. група офіцерів штабу дивізії брала участь у спільних навчаннях багатонаціональних сил у Республіці Польща (м. Щецін).

На етапі підготовки до виконання завдань організовувалося проведення професійно-психологічного відбору особового складу. В результаті цього 5-а окрема механізована бригада була укомплектована на добровільній основі й на 11 серпня 2003 р. становила 1680 осіб у містах Аль-Кут і Аль-Хіа та ще 10 військових у “зеленій зоні” Багдада.

Прикладом проведення заходів морально-психологічного забезпечення на етапі підготовки до виконання завдань є

виготовлення для кожного військовослужбовця 7 омбр буклета “7-а окрема механізована бригада Південного ОК”, довідника “Військовослужбовцю ЗСУ, який виконує завдання у складі 7 омбр в Республіці Ірак”, пам’яток “Багатонаціональна дивізія Центр-Південь”, “Соціальні і культурні особливості Іраку”. Широко використовувались відеофільми: “Ротація” – про хід підготовки миротворчого контингенту 4 орвб, “Українська місія в Ліберії” – виконання миротворчих завдань особовим складом 56 овз у Республіці Ліберія, “Зона відповідальності” – про миротворців 61 омб та 6 омбр.

Особовому складу місії було роз’яснено воєнно-політичну, економічну та екологічну обстановку в Іраку.

Таким чином, на етапі формування та підготовки миротворчого контингенту проводилися наступні заходи з морально-психологічного забезпечення:

- професійно-психологічний та психофізіологічний відбір кандидатів до участі у діяльності миротворчого контингенту;

- робота із роз’яснення особовому складу заходів безпеки та відпрацювання практичних дій щодо запобігання загроз життю і здоров’ю;

- здійснювалася спеціальна, цільова психологічна підготовка особового складу миротворчого контингенту;

- доводилися норми міжнародного гуманітарного права, інші законодавчі та нормативно-правові акти, які визначають права, обов’язки та гарантії миротворців, умови та особливості виконання завдань миротворчим контингентом, соціальні пільги і гарантії;

- вивчалися культура, національні та релігійні традиції, звичаї, умови спілкування із місцевим населенням району призначення.

Українські військовослужбовці виконували завдання у таких населених пунктах: Аль-Хіа, Ас-Сувейра, пункт переходу АРАФАТ (форт Бадра) ірано-іракський кордон, Вавилон, Багдад.

Перший бій в Іраку відбувся 6 квітня 2004 р. у місті Аль-Кут, потім бойові дії проходили і в інших іракських містах.

В основному бої велися із БТР і “хамерів”, хоча траплялися випадки “відкритих” боїв. Як повідомляла прес-служба Міністерства оборони України, були спроби проникнення до базового табору українських миротворців неподалік Аль-Кута. Затриманих іракців передали місцевій поліції. Український патруль на ділянці ірано-іракського кордону, в зоні своєї відповідальності, виявляв схованки зі зброєю та боеприпасами.

Основними завданнями миротворчої місії були:

- підтримання безпеки у зоні відповідальності, супроводження конвоїв, гуманітарних вантажів, несення служби на блок-постах, патрулювання тощо;

- охорона органів місцевого самоврядування, релігійних та історичних пам'яток, мостів, джерел питної води та інших важливих об'єктів;

- контроль за здачею зброї цивільним населенням та учасниками колишніх збройних формувань;

- здійснення інженерних та інших робіт, необхідних для ліквідації наслідків конфлікту, надання допомоги у забезпеченні цивільного населення питною водою;

- убезпечення діяльності міжнародних гуманітарних організацій, надання допомоги у перевезенні гуманітарних вантажів;

- евакуація цивільного населення у разі виникнення загрози його життю;

- надання медичних послуг, насамперед першої медичної допомоги цивільному населенню.

У травні 2004 р. для підвищення безпеки українських військових в Іраку керівництво контингенту закликала місцеве населення до співпраці, а також не піддаватися на заклики екстремістів. Командир механізованої бригади, яка виконувала завдання в іракській провінції Васіт, Сергій Островський, виступив із телевізійним зверненням до місцевого населення. Він пояснив, що місія українського контингенту – надати допомогу із підтримання миру та безпеки у регіоні. С. Островський закликав не допустити захоплення влади екстремістами і злочинними угрупованнями. Він запропонував жителям провінції Васіт співпрацю з україн-

цями. У цей же день, як повідомляла прес-служба Міністерства оборони, українські миротворці подарували школі міста Аль-Кут комп'ютерну техніку.

Своєю чергою Рада національної безпеки і оборони України передбачила низку заходів, спрямованих на посилення безпеки особового складу українського миротворчого контингенту. Зокрема, було заплановано оснастити військових більш ефективним озброєнням і військовою технікою, сучасними засобами зв'язку, радіоелектронної розвідки та навігаційним обладнанням.

Із урахуванням набутого досвіду до структури 6 омбр (порівняно із 5 омбр) було залучено більшу кількість фахівців-психологів та засновано газету "Миротворець".

У ході проведення миротворчих операцій значна увага приділялася формуванню у свідомості військовослужбовців та населення країни образу українця як захисника. З цією метою організовували урочистості з відзначення державних свят України, на які запрошували військовослужбовців іноземних контингентів, представників громадськості, місцеве населення.

Організація відновлення духовних і фізичних сил миротворців, виснажених одноманітними пейзажами пустелі, в якій дуже мало живого зеленого кольору, спекотним кліматом, монотонністю діяльності, була вкрай важлива. Тому особливою популярністю серед особового складу користувалися спільні з військовослужбовцями миротворчих контингентів інших країн спортивні змагання з футболу, волейболу, баскетболу.

За ініціативою офіцерів управління 5 омбр було відкрито офіцерський клуб. Працював він кожної п'ятниці. На першому засіданні був прийнятий статут клубу та обране його правління. У клубі оголошували цікаві новини і факти з життя бригади, здійснювали інформування про роботу миротворців, готували культурні програми, лунали авторські пісні, проводили ток-шоу, конкурси анекдотів. Офіцерами прес-центру був підготовлений жартівливий відеосеріал "Бригада" про буденне життя миротворців в Іраку [8].

У 6 омбр був створений колектив художньої самодіяльності – вокально-інструментальний ансамбль “Миротворець”. Репертуар складався з українських народних пісень, пісень сучасних українських естрадних виконавців, творів на військову тематику. Всього за час перебування в Республіці Ірак самодіяльний ансамбль дав 14 концертів, причому два виїзні для військовослужбовців 62-го батальйону бригади, який дислокувався в Ес-Сувейрі. Послухати виступи українського колективу постійно заходили сусіди – поляки, казахи, американці. Стало традицією миротворчих коаліційних сил ходити на концерти до українського табору.

Ще одною традицією було приготування національних страв. Так, напередодні Дня незалежності України на загальних зборах особового складу всі одногосно погодились, що святкового дня на столі у миротворців повинно бути щось із української кухні. Внаслідок тринічної кухонної вахти на весь особовий склад було приготовано 10 тисяч справжніх українських вареників.

Для організації дозвілля військовослужбовців проводились екскурсії до цікавих міст регіону, у розташування військових підрозділів [8].

Важливим досвідом використання релігії як одного з елементів культури у заходах морально-психологічного забезпечення було залучення Міністерством оборони України протоієрея Володимира (Кошарко) та ігумена Іоасафа (Перетятко) до миротворчої місії в Іраку. Незважаючи на те, що священники представляли різні патріархати Православної церкви (Київський і Московський), пастви не бракувало в обох. Окрім богослужінь вони проводили ритуали освячення військової техніки, супроводжували екіпажі бойової техніки у конвоях. Була налагоджена тісна співпраця з польським священиком, отцем М. Стшелецьким, підтримували з польськими миротворцями дружні стосунки, на Великдень був проведений спільний обід [9]. Досвід показав, що священнослужителі здійснювали позитивний вплив на морально-психологічний стан особового складу українського миротворчого контингенту.

Для організації морально-психологічного забезпечення в Іраку матеріально-технічна база налічувала комплекти

супутникового телебачення, телевізори, відеомагнітофони, музичні центри, іншу сучасну радіоапаратуру. В умовах виконання миротворчих завдань проводилися наступні заходи з морально-психологічного забезпечення:

- оперативне інформування: з питань інформаційного забезпечення командування миротворчого підрозділу співпрацювало з командуванням багатонаціональних сил та місцевими ЗМІ;

- медико-психологічний супровід діяльності миротворчих контингентів;

- військово-соціальна робота;

- культурно-виховна робота;

- заходи інформаційно-психологічної протидії.

15 березня 2005 р. розпочалося поетапне виведення українського контингенту з Іраку. Двома рейсами військово-транспортного літака ІЛ-76 до Миколаєва прибула перша група з майже 140 чоловік, які несли службу в механізованій роті 72-го батальйону поблизу міста Ес-Сувейра. Протягом літа-осені 2005 р. в іракській провінції Васіт у зоні відповідальності українського контингенту багатонаціональної дивізії "Центр-Південь" залишалося ще близько 800 українських військових. 27 грудня 2005 р. Ірак покинули останні українські миротворці.

Український миротворчий контингент перебував у складі багатонаціональної коаліції в Іраку протягом близько двох років (2003–2005 рр.). За цей час загинуло 18 солдатів і офіцерів з українського контингенту, понад 40 отримали поранення. Відтак, питання медичної реабілітації миротворців після повернення їх на Батьківщину було вкрай важливим. Міністр оборони України Є. Марчук своїм наказом затвердив Довгострокову програму медичної реабілітації військовослужбовців миротворчих контингентів Збройних Сил України. Зокрема, цією програмою було передбачено проведення поглибленого обов'язкового медичного обстеження військовослужбовців, які виконували завдання у складі миротворчих контингентів, після їх повернення на Батьківщину. За результатами медичного обстеження військово-лікарські комісії здійснювали розподіл

миротворців на три групи: ті, хто потребує стаціонарного лікування; ті, хто потребує санаторно-курортного лікування; ті, кому для відновлення функціонального стану і підвищення працездатності показаний відпочинок.

Слід зазначити, що теоретичними аспектами реабілітаційних заходів в Україні займається Науково-дослідний інститут проблем військової медицини, очолюваний професором, доктором медичних наук полковником Василем Варусом. Проте, на законодавчому рівні не передбачено жодних компенсаційних виплат у разі погіршення здоров'я миротворця внаслідок перенесеної хвороби, якщо пройшов певний час після повернення його на Батьківщину. Відсутні будь-які дані, за якими можна було б визначити кількість військовослужбовців, які, повернувшись із "гарячих точок" у "свої" підрозділи, згодом звільнилися у запас за станом здоров'я. Як правило, при цьому медики ставлять стандартний діагноз: загальне захворювання. За таких обставин, звісно, про жодні компенсації не йдеться.

Таким чином, основним завданням морально-психологічного забезпечення миротворчих місій на заключному етапі є медична реабілітація військовослужбовців-миротворців.

Висновки. Морально-психологічне забезпечення особового складу миротворчого контингенту Збройних Сил України в Республіці Ірак складалось із соціально-психологічного супроводу військовослужбовців на всіх етапах підготовки, виконання миротворчих завдань і повернення на Батьківщину.

Основними напрямками морально-психологічного забезпечення миротворчих місій були:

- безпека особового складу, збереження життя і здоров'я військовослужбовців;
- соціально-психологічне забезпечення;
- інформаційно-пропагандистське забезпечення;
- культурно-виховна робота;
- взаємодія з органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань підтримки миротворчої діяльності;

- суспільна підтримка миротворців і членів їх сімей, а також організація зв'язку в інтересах соціально-психологічного забезпечення;

- соціально-психологічна реабілітація.

Вивчення набутого досвіду організації морально-психологічного забезпечення підрозділів Збройних Сил України у миротворчій місії в Іраку у 2003–2005 рр. є корисним для успішної підготовки фахівців військового управління усіх рівнів.

1. Конституція України. – К.: Преса України, 1997. – 78 с.
2. Копаниця О. Наговські “замполіти” / О. Копаниця // Військо України. – 2006. – № 5. – С. 14–15.
3. Ягупов В. Морально-психологічне забезпечення: Курс лекцій / В. Ягупов. – К.: Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2002. – 208 с.
4. Стасюк В.В. Система соціально-психологічного забезпечення функціонування військових підрозділів в умовах збройних конфліктів / В.В. Стасюк. – К.: НАОУ, 2005. – 322 с.
5. Стасюк В.В. Досвід і проблеми морально-психологічного забезпечення міжнародного військового співробітництва / В.В. Стасюк // Збірник наукових праць НА ПВУ. – Хмельницький, 2003. – № 25. – Ч. 2. – С. 166–181.
6. Безбах В. Зміст, завдання та організація морально-психологічного забезпечення, застосування військ (сил) / В. Безбах, М. Дзюба // Народна армія. – 2003. – № 5. – 28 травня.
7. Гречанинов В.О. Нові проблеми міжнародної миротворчої діяльності України / В.О. Гречанинов, А.М. Іваненко, М.І. Шпура // Миротворча діяльність ЗСУ: досвід, проблеми, перспективи. – К., 2004. – 200 с.
8. Тимошук В. Відкрито офіцерський клуб / В. Тимошук // Військо України. – 2003. – № 11–12. – С. 33–34.
9. Куліш Ю. Той, хто вважає миротворців військовими заробітчанами, просто не поважає пам'ять загиблих, які вже ніколи не побачать України / Ю. Куліш // Армія України. – 2005. – 22–28 січня.

Надійшла до редколегії 8.10.2009.